

PECS

PECS, 1980’li yılların ikinci yarısında, ABD’de Andy Bondy ve Lori Frost tarafından geleneksel görsel ileti im sistemlerine bir alternatif olarak geli tirilmi tir. PECS dü ük düzeyde teknoloji kullanılan AD uygulamaları arasında yer almaktadır. (Bondy ve Frost, 2001; Frost ve Bondy, 1994; 2002)

Geleneksel görsel ileti im sistemlerinde, önce resim ile nesne e leme ö retilir. Bu ö retimin kendisi peki tirici özellik ta imadı ı için, ek peki tireçler kullanılır. E lemede ilerleme gösteren çocukların, bu beceriyi kendiliklerinden ileti imde kullanmaları beklenir ama çocukların büyük bir ço unlu u bu beklentiyi kar ılamakta zorlanır. Öte yandan PECS, UDA ilkelerini ve normal ileti im geli imi a amalarını temel alarak hazırlanmı olan bir görsel ileti im sistemidir. PECS’in ö retim sürecinde öncelikle temel ileti im ilkelerinin kazandırılması, daha sonra ise belli mesajların iletimi ö retilir. Mesaj iletiminde ileti im klasöründe yer alan resimli kartlar kullanılır. Çocuk klasörden resim seçip ileti im orta ına vererek istedi i nesnelere ya da etkinliklere ula mak amacıyla ileti im ba latır. Giderek resimleri birbirinden ayırt etmeye ve birden fazla resmi bir araya getirerek cümleler kurmaya ba lar. Resim de i -toku uyla ileti im geli tikçe sözel ileti imin de geli mesi beklenir. (Bondy ve Frost 2001; Frost ve Bondy, 1994; Kırcaali- ftar, 2003)

PECS altı evreden olu maktadır. Her bir evrenin amacını kısaca öyle açıklayabiliriz. Birinci evrede, ileti im giri iminde bulunmak, masada duran resimli kartı alarak kar ıda duran ileti im orta ına verip peki tirece ula mak ö retilir. kinci evrede ileti im giri imini farklı ortamlarda, farklı ki ilerle ve farklı peki tireçlerle gerçekle tirmek ö retilir. Üçüncü evrede, birden fazla resimli kart arasından seçim yapmak ö retilir; çocuk ileti im klasöründeki resimli kartlar arasından, elde etmek istedi i peki tirecin kartını seçip ileti im orta ına vererek peki tirece ula ır. Dördüncü evrede resimli kartlarla cümle kurmak ö retilir; çocuk iki ya da daha fazla resimli kartı cümle eridi üzerine takıp cümle eridini ileti im orta ına vererek ileti im kurar. Be inci evrede “Ne istiyorsun?” sorusuna yanıt vermek; yani, soruldu unda istek bildirmek ö retilir. Son evre olan altıncı evrede ise, nesne ve etkinliklerle ilgili görü bildirmek ö retilir. (Bondy ve Frost, 2001; Frost ve Bondy, 1994; 2002) A a ıda PECS’in hazırlık a amasına ve her bir evresinin özelliklerine ili kin bilgiler yer almaktadır.

PECS ö retimine ba lamadan önce yapılması gereken iki önemli hazırlık çalı ması vardır. Bunlardan birincisi peki tireç belirleme, di eri ise ileti im klasörü hazırlama i lemleridir. Bir birey için peki tireç olan bir uyaran bir ba ka birey için peki tireç olmayabilir. Dolayısıyla UDA’ya dayalı bir ö retim sürecinin ba ında, kendisiyle çalı lacak birey için etkili peki tireçlerin neler oldu unun belirlenmesi gerekir. Etkili peki tireçler farklı yollarla belirlenebilir. Bunlardan birincisi çocu un kendisine sormaktır. Böylelikle çocu un ho landı ı ve ho lanmadı ı nesne ve etkinliklere ili kin görü elde edilebilir. kinci yol çocu un ya amındaki önemli ki ilere sormaktır. Anne baba ve ö retmen gibi çocu u yakından tanıyan ki ilerle görü erek, bireyin ho landı ı ve ho lanmadı ı nesne ve etkinliklerle ilgili görü elde edilebilir. Üçüncü yol çocu u gözlemektir. Çocu u çe itli ortamlarda gözleyerek çocu un ho landı ı ve ho lanmadı ı nesne ve etkinliklere ili kin görü elde edilebilir. Dördüncü ve son yol ise, sistematik bir peki tireç de erlendirmesi yapmaktır. PECS ö retimine ba lamadan önce, di er yöntemlerin yanı sıra, mutlaka sistematik bir peki tireç de erlendirmesi yapmak önerilmektedir. PECS kılavuzunda yer alan peki tireç belirleme sisteminde, önce olası peki tireçler, daha sonra da en etkili peki tireçler belirlenmektedir. En etkili peki tireçleri belirlemek amacıyla, olası peki tireçlerden üçerli, dörderli ya da be erli setler olu turulup, çocu a seçim fırsatları sunulmaktadır. Böylece en az

ve en çok tercih edilen peki tireçler belirlenmektedir. (Frost ve Bondy, 2002; Kırcaali-ftar, 2003) Peki tireç belirleme konusunda daha ayrıntılı bilgilere ulaşmak için Tohum Otizm Vakfı E-İtim Portalı'nı ziyaret etmenizi öneririz. [www.tohumotizmportali.org]

PECS ile iletişimde kullanılmak üzere bir iletişim klasörü hazırlanması gerekir. Bu amaçla, çocuğun taşıyabileceği büyüklükte ve orta kalınlıkta bir klasöre gereksinim vardır. Klasörün içine dayanıklı plastik malzemeden 4-5 sayfa takılır. Klasörün kapağına ve iç sayfalarına Amerikan bandı ritleri yapıştırılır. İletim klasörünün kapağına ve iç sayfalarına takılmak üzere, çocuk için etkili olduğu belirlenen peki tireçlere karşılık gelen resimli kartlar hazırlanır. Bu amaçla hazır resimlerden yararlanılabileceği gibi, amaca uygun resimler uygulamacı tarafından da çizilebilir. Kartların 5cm x 5cm boyutlarında olması önerilmekle birlikte, gerek duyulduğunda daha büyük ya da daha küçük kartlar da hazırlanabilir. Resimli kartlar, mukavva üzerine yapıştırılan resimlerin effaf malzeme ile kaplanmasıyla oluşturulabilir. (Frost ve Bondy, 2002; Kırcaali-ftar, 2003)

Ayrıca PECS'te yer alan altı evrenin her birinin uygulanma süreci ana hatlarıyla tanımlanmaktadır. (Bondy ve Frost, 2001; Frost ve Bondy, 1994; 2002; Kırcaali-ftar, 2003)

Evre I-Ayırt Etme Gereksiz Tek Resimle İletim Girişiminde Bulunmak:

Evre I'de çocuğa masanın üzerinde duran resimli kartı alıp kart üzerindeki iletişim ortağına vererek iletişim girişiminde bulunmak öğretilir. Bu girişimin sonunda çocuk iletişim ortağının elindeki peki tirece ulaşır. Bu öğretim gerçeğe ebilmesi için çocuğun arkasında duran bir yönlendiriciye de gereksinim vardır. Evre I denemelerinde önceleri iletişim ortağı peki tireci çocuğun alamayacağı şekilde bir elinde tutar ve çocuğun nesneye uzanma girişiminde bulunmasını bekler. Çocuk nesneye uzanır uzanmaz, iletişim ortağı diğer elini açar, yönlendirici ise fiziksel ipucuyla çocuğun yerde duran resimli kartı alıp iletişim ortağının açık eline bırakmasını sağlar. Çocuk resimli kartı iletişim ortağının eline bırakır bırakmaz, iletişim ortağı hemen peki tireci çocuğa verir ve sosyal peki tirme yapar. Denemeler seri şekilde gerçeğe bağlandıktan sonra, ipuçları silikleştirilir ve çocuğun iletişim girişimlerini bağımsız olarak yapması sağlanır.

Evre II-Uzaktaki İletim Ortağıyla ve Uzaktaki Bir Resmi Kullanarak İletim Girişiminde Bulunmak: Evre II'de resimli kart masanın üzerinde değil, iletişim klasörünün üzerindedir ve hem iletişim klasörü hem de iletişim ortağı çocuktan uzak durmaktadır. Bu evrede çocuğa, uzakta duran iletişim klasörüne gidip, resimli kartı klasörden çıkarıp, iletişim ortağının yanına gidip, iletişim ortağının dikkatini çekip, resimli kartı iletişim ortağının eline bırakmak öğretilir. Bu evrede de hem iletişim ortağına hem de yönlendiriciye gereksinim vardır.

Evre III-Resimleri Birbirinden Ayırt Ederek İletim Girişiminde Bulunmak: Evre III'te çocuğa, iletişim klasöründe duran resimli kartlar arasından, ulaşmak istediği peki tirecin kartını seçme becerisini kazandırmak hedeflenir. Bu evreden itibaren yönlendiriciye olan gereksinim ortadan kalkar. Evre III'ün ilk bölümünde iletişim ortağı iletişim klasörünün kapağına bir peki tirece, diğer itici uyarana karşılık gelen iki resimli kart takar. Elinde de bu kartlara karşılık gelen nesnelere tutar. Çocuk resimlerden birini seçip iletişim ortağına vererek resme karşılık gelen nesneyi, peki tireci ya da itici uyarayı elde eder. İletim ortağı, itici uyarana değil de peki tirece ulaşmak için çocuğun hangi kartı vermesi gerektiğini çocuğa öğretir. Evre III'ün ikinci bölümünde ise çocuğa birden fazla peki tireç kartı arasından seçim yapma becerisi kazandırılır. Bu amaçla öğretilmesi planlanan davranış, çocuğun iletişim ortağına verdiği resme karşılık gelen peki tireci kendisinin seçmesidir.

Evre IV-Birden Fazla Resmi Bir Araya Getirerek Cümle Kurmak ve Bu Cümleyi İleti İmde Kullanmak: Evre IV’ te çocuk peki tireç ve eylem kartlarını kullanarak cümle eridi üzerinde cümle kurmayı ve ileti im orta ina cümle eridini vermeyi ö renir. Bu evrede ilk kullanılan eylem kartı ‘istiyorum’ kartıdır. Çocu a bu kartı cümle eridinin sonuna, peki tireç kartını ise cümle eridinin ba ina takması ö retilir. Bu evrede ayrıca ileti im orta ı çocu un kurdu u cümleyi okur ve çocu un da okumasını te vik eder. Örne in; “Araba istiyorum” Böylece, çocukta görsel ileti im becerisinin yanı sıra sözel ileti im becerisinin geli imi de desteklenmeye ba lanır.

Evre V-‘Ne istiyorsun?’ Sorusunu Yanıtlamak Amacıyla Cümle Kurmak: Evre V’ de çocu a kendili inden çe itli istekler bildirmenin yanı sıra ‘Ne istiyorsun?’ sorusuna yanıt vermekte ö retilir. Bu evrede, kendili inden istek bildirme becerisinin körelmemesine çok dikkat etmek gerekir. Be inci evrede ö retim stratejisi olarak artan bekleme süreli ö retim kullanılarak çocu a ‘Ne istiyorsun?’ diye sorulur. (ön uyarıcı) ve hemen ardından ‘ stiyorum’ kartı i aret edilir. (ipucu) Giderek ön uyarıcı ile ipucu arasında 1-2 saniyelik bir bekleme süresi bırakılmaya ba lanır. Çocu un do ru tepkileri, istenen peki tirecin kendisine verilmesiyle peki tirilir. Bekleme süreleri giderek artırılırken, ipucunu silikle tirmeye de yer verilir; örne in, ‘istiyorum’ kartı giderek daha hafif ekilde i aret edilir.

Evre VI-Görü Bildirmek Amacıyla Cümle Kurmak: Evre VI’ nın amacı, çocu un kendisine yöneltilen ‘Ne görüyorsun?’, ‘Ne duyuyorsun?’, ‘Burada ne var?’ vb. soruları yanıtlamasını sa lamaktır. Bu evrede de ö retim stratejisi olarak artan bekleme süreli ö retim kullanılır. Altıncı evrede, normal geli im gösteren çocukların görü bildirme olasılı mın yüksek oldu u durumlardan esinlenilir. Böyle durumlar ço unlukla yeni, beklentilere aykırı ya da a irtıcı durumlardır. Dolayısıyla görü bildirme denemelerinde bu özelliklerden en az birine yer vermeye çalı ılır. Ayrıca, görü bildirme ö retimi, otizm spektrum bozuklu u olan her çocuk için uygun olmayabilir. Bu kararı vermeden önce, soru soruldu unda görü bildirme üzerinde çalı lımda yarar vardır. Böylece kendili inden görü bildirme üzerinde çalı ılıp çalı ılmamaya karar vermek kolayla acaktır.

PECS’ in ilk dört evresine ili kin daha ayrıntılı bilgi edinmek ve video örnekleri görmek için Tohum Otizm Vakfı E itim Portalı’ na ba vurabilirsiniz. [www.tohumotizmportali.org]

Deneyel olmayan ara tırmalar PECS’ in otistik özellik gösteren çocuklara ileti im becerilerinin kazandırılmasında ve bu çocukların uygun olmayan davranı larının azaltılmasında etkili oldu una ili kin umut verici sonuçlara yol açmı tır. (ör., Bondy ve Frost, 1994) Charlop-Christy ve meslekta ları (2002) tarafından ise, üç otizimli çocukla, geni kapsamlı bir tek-denekli deneyel ara tırma yürütülmü tür. Ara tırmanın bulguları, tüm deneklerde:

- Kendili inden konu ma ve taklitte artı oldu unu,
- Ortalama sözce uzunlu unda artı oldu unu,
- Sosyal-ileti imsel davranı larında artı oldu unu ve
- Davranı sorunlarında azalma oldu unu göstermi tir.

Bu ara tırmada ayrıca, PECS’ in ö retim süresi gibi verimlilik özelliklerinin de olumlu oldu u görülmü tür.

Schlosser ve Wendt (2008b), iki ara tırmada (Anderson, 2001; Tincani, 2004) yer alan altı otizimli katılımcı için yeni analizler yapmışlardır. Sonuçlar, otizimli çocuklarda istek bildirme becerisini geli tirmede PECS' in i aretle ileti imden daha etkili oldu unu göstermiştir.

Yoder ve Stone (2006b), yansız atamayla olu turdukları okul öncesi ya lardaki otizimli çocuk gruplarından birine (n=18) PECS, di erine (n=18) do al ba lamda ö retime dayalı bir müdahale (RPMT: Responsive Education and Prelinguistic Milieu Teaching) uygulamışlardır. Do al ba lamda ö retim, uygulamalı davranı analizine dayalı fırsat ö retimi ve temel tepki ö retimi gibi do al ileti imsel müdahalelerin özelliklerini barındıran uygulamalara yönelik kullanılan genel terimdir. Bu ara tırmaların birincisinde (2006a), müdahale ba ladı nda ortak dikkati sınırlı çocuklarda PECS, daha az olan çocuklarda ise do al ba lamda ö retim daha etkili çıkmıştır. İkinci ara tırmada (2006b), müdahale ba ladı nda farklı nesnelere ilgisi daha fazla olan çocuklarda PECS, daha az olan çocuklarda ise do al ba lamda ö retim daha etkili çıkmıştır. Bu bulgunun olası nedeni, PECS' te nesnelere etkile im ve oyun ö retiminin yer almaması; do al ba lamda ö retimde ise bunların yer alması olabilir.

Günümüzde PECS, konu mayan ya da belli sözcükleri söyleyen ancak konu mayı i levsel olarak ve/veya ileti im giri iminde bulunmak için kullanmayan otizimli bireylere ileti im becerilerinin kazandırılmasında yaygın olarak kullanılmaktadır. PECS ayrıca, anla ılmaz ya da tekrarlı konu ma özellikleri gösteren otizimli çocuklar için de önerilmektedir. (Bondy ve Frost, 2009) PECS' in ba lıca avantajları; mesaj iletenin karma ık devinsel beceriler kullanmasını gerektirmemesi, mesaj alanın i aret dilinde oldu u gibi ek ö renmeler yapmasını zorunlu kılmaması ve kullanı lı olmasıdır. Ayrıca PECS, yeti kinin yönergesini ya da ipucunu alma, taklit becerisine sahip olma, e leme becerisine sahip olma, göz konta ı kurma gibi önko ulları gerektirmedi i için de avantajlı kabul edilmektedir. (Frost ve Bondy, 2002; Kırcaali- ftar, 2003)

PECS, NAC tarafından yapılan de erlendirmede umut vaat eden uygulama, NPDC tarafından yapılan de erlendirmede ise bilimsel dayanaklı uygulama olarak nitelendirilmiştir.

GENEL ÖNER LER

Kitabınızın bu bölümünde otizimli bireylere ileti im becerisi kazandırmaya yönelik tanıtılan uygulamalar özel e itim ö retmenleri, dil-konu ma terapistleri, okulöncesi ö retmenleri, psikologlar vb. tarafından yürütülebilir. Önemli olan, uygulamacının genel olarak otizimli çocuklarla çalı ma konusunda deneyim ve yürütece i uygulamaya ili kin uzmanlık sahibi olmasıdır. Öte yandan, UDA' ya dayalı uygulamaları en rahat yürütebilecek uzmanların ba nda davranı analistleri gelmektedir. Elbette ki, di er uzmanlar için belirtilen deneyim ko ulları davranı analistleri için de geçerlidir.

letimsel müdahaleler erken ve yo un davranı sal müdahale gibi kapsamlı bir programın parçası olarak yürütülebilece i gibi, tek ba ına da yürütülebilir. letimsel uygulamaların kapsamlı bir programın parçası olması, programın ö eleri arasında e güdüm sa lanması ve benzer hedeflerin farklı program içeriklerine yerle tirilmesi gibi avantajlar sa layabilir.

Bu bölümde yer verilen ileti imsel uygulamaların her biri tek ba ına kullanılabilce i gibi, birden fazla uygulama birlikte de yürütülebilir. Ancak, önemli olan olabildi ince fazla

müdahaleye yer vermek de il, en etkili ve verimli müdahaleleri bilimsel bakı açısıyla ve çocu un özelliklerini dikkate alarak seçip, seçilen her bir müdahaleyi gereklerine uygun şekilde yürütmektir.

Çocu un otistik özelliklerinin yo unlu u ve geli imsel yetersizlik düzeyi, hangi müdahalenin öncelikle ye lenmesinin uygun olaca na ili kin fikir verebilir. Örne in, hafif otistik özellikler gösteren ve önemli bir geli imsel yetersizli i bulunmayan çocuklarla çalışmaya, sözel ileti im becerilerini geli tirmeye yönelik do al müdahale yöntemleriyle başlamak yerinde olabilir. Öte yandan, yo un otistik özellikler gösteren ve ileri derecede geli imsel yetersizli e sahip olan çocuklarda, PECS gibi bir AD uygulamasına bir an önce başlanması, daha hızlı ve etkili sonuçlar alınmasını sağlayabilir.

Çocukla yo un etkile imde bulunan herkesin otizmli bireylerle etkili şekilde ileti im kurmaya yönelik bilgi ve beceri sahibi olması gerekmektedir. Dolayısıyla, aile üyeleri mutlaka çocukla yürütülen ileti imsel müdahale uygulamalarına dâhil edilmeli; uygulamacılık rolü üstlenmeseler bile, evde ve toplumda çocu un ileti imsel geli imini destekleyici beceriler sergileyebilmelidirler.